

İSTANBUL KÜTÜPHANELERİ

Merhum Şeyhülislâm Hayri Bey
Feu Cheihülislâm Hayri Bey

“İstanbul behemehal fetih olunacak ve İslâm eline geçecektir. Onu fethedecek olan büyük emir ve onun kumandasındaki Türk askerleri her türlü takdir ve tahsine lâyık ne güzel insanlardır.” diyen Cenabı Peygamberin bu müjdesi, ancak sekiz buçuk asırdan fazla bir zaman geçtikten sonra tahakkuk ederek bu şerefli ve cihandeğer muzafferiyet Ebülmegazi ünvanını kazanan Fatih Sultan Mehmet Han ile onun ordusunu teşkil eden fedakâr ve kahraman Türk cengâverlerine nasip ve müyesser olmuştur.

Yıllarca süren emsalsiz hazırlıklar, mücadeleler, uzun muhasaralar ve büyük savaşlarla yorgun ve bitap bir hale gelen Fatih, tam bir istirahat ve yorgunluklarının acılarını çıkarmağa hak hazandığı halde hiç durmadan ve usanmadan bir taraftan şehrin inzibatını ve sekenesinin huzur ve rahatını temine çalışmış, ve diğer taraftan da tabii manzaralarile gıpta bahşayı-cihan olan güzel İstanbulun parlak sinisini tarihe mal olan ve bugüne kadar yaşayan gıranbaha parçalarla süsleyerek güzelliğini bir kat daha arttırmış, camiler, saraylar, daruşşifalar, imaretler, tabhaneler, mektepler ve kütüphaneler inşasile şehrin simasını bu dinî, medenî ve içtimaî eserlerle az zamanda tamamile değiştirmiştir.

Her türlü yükselmenin ancak ilmi marifet ve fen ve sanatın intişar ve teammüm etmesine

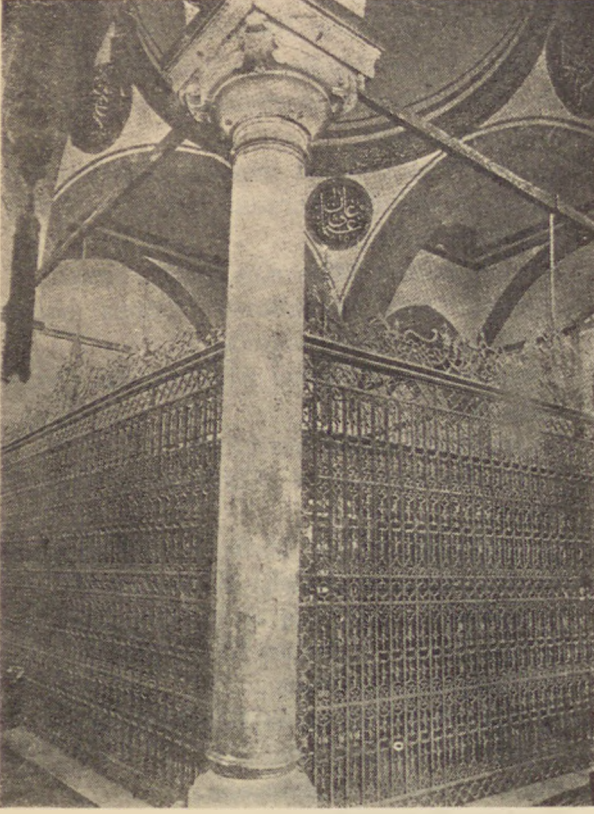
Topkapu Sarayı: Sultan Ahmed Kütüphanesinde okuma odası

Palais de Topkapou:

Salle de lecture à la Bibliothèque de Sultan Ahmed

bağlı olduğunu ve kazanılan zaferlerin ancak bu sayede muhafaza ve tekemmül edeceğini ötenberi takdir ve buna imân eden Fatih, İstanbulda bu ünran işleriyle meşgul olurken, hatta daha İstanbulu zapteder etmez cami haline koyduğu Ayasofya ve Zeyrek kiliselerindeki muazzam ve muntazam daire ve hücreleri derhal medreseye tahvil ile başlarına Molla Hüsrev ve Molla Zeyrek Mehmed Efendiler gibi âlimleri getirmiş, ve Manisadaki hususî ve mükemmel kütüphanesini getirerek lüzumlu olan kitapları bunların emirlerine tahsis ve vakfetmişti. Bilâhare Fatih camiinde ve Sahın Medreselerinde ayrı ayrı tesis ettiği Kütüphanelerle etrafa nur ve ziya neşrine başlamakla beraber, temin ettiği hattatlara bir çok nadir nüshalar ve kitaplar istinsah ettirmiş ve nerede ve kimin elinde bulunmuş ise hiç bir fedakârlıktan çekinmiyerek onları mal ederek Kütüphanelerinin kemmiyet ve keyfiyetini çok artırmış ve bir çok Ülema ile eshabı servetin hediye ettiği âsarı nadire ile Kütüphaneleri bir kat daha yükseltmiştir.

Fatihin fütuhatı kadar kudreti ilmiyesini ve Ülemaya olan meyil ve meclûbiyetini duyan memaliki islâmiyedeki bir çok yüksek âlimler İstanbula gelerek Fatihin misafiri hassı olmuşlar, ve şöhretlerini işittiği bir takım güzide zevatı da sureti mahsusada davet ederek kendi-

Ragıp Paşa Kütüphanesinin içi
Intérieur de la Bibliothèque de Raghip Pacha

lerinden istifadeye müsaraat ettiği gibi, kendisi de kıyafeti ilmiyeyi libası fahiri saltanata tercih ile halk arasına bu kisve ile dolaşmakla beraber, Fatih tabhanesinde, Cami Kütüphanesinde ve bilhassa Sarayda sık sık davet ettiği Ülema meclislerine riyaset ve bir çok mübahase ve münakaşalarda bulunarak Medreselerin programlarının tanzimi ve Kütüphanelerin tekemmülü, talebenin iâşe, ilbas ve huzur ve rahatlarının temini için mühim müzakereler devam edegelmiş ve bilhassa "Kitap" meselesine çok ehemmiyet vermiştir.

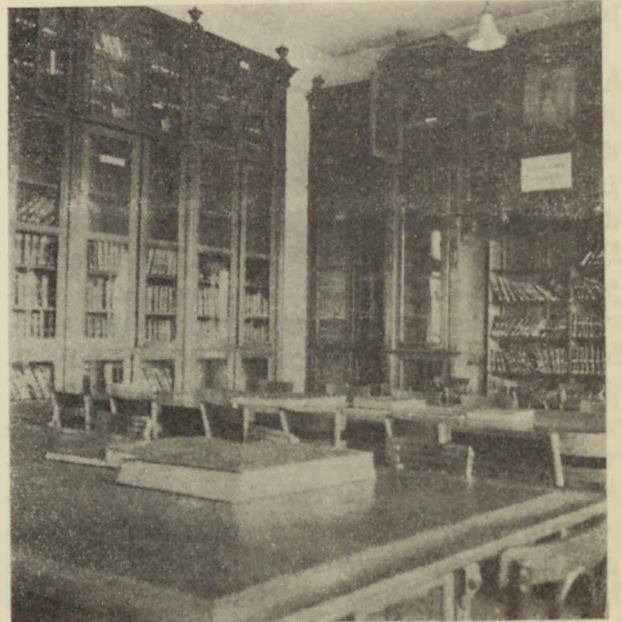
Fatih'den sonra gelen başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere bir çok hükümdarlar, Feyzullah Efendi, Veliyüddin Efendi, Aşır Efendi gibi Şeyhülislâmlar, en önde Mahmud Paşa olmak üzere Köprülüler, Ragıp Paşalar, Amca Hüseyin Paşalar ve Şehid Ali Paşalar gibi Veziri-âzamlar, Valde Sultanlar ve daha bir çok âlimler ve münevverler, hatta Darüssaâde Ağaları birbirlerine rekabet edercesine yüzlerce Kütüphane tesis ederek binlerce, yüzbinlerce kütübü nefise temin ve vakfetmişlerdir.

Kütüphaneleri dolduran ve Türkün bedii eserler yaratmak hususundaki kudret ve kabi-

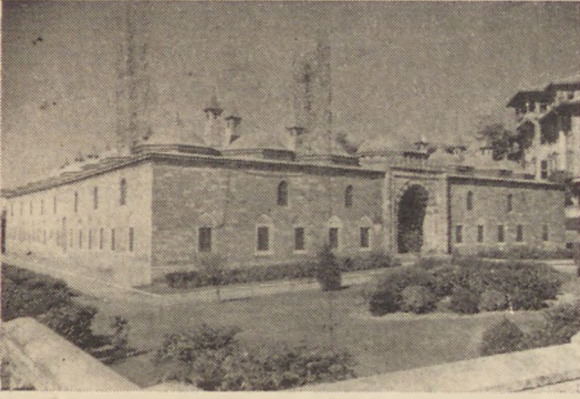
liyetini canlandırmak için en değerli ve nadide eserleri tezhib, tezyin ve teclid gibi Türk sanatının en nefis örnekleriyle süsleyen ve bugün Müzelerimizi nefis ve kıymetli eserlerle paha biçilmez bir varlıkla yaşatan eslâfi daima hayır ve şükranla yâdetmek hepimizin bir vicdan borcudur.

İstanbul Kütüphanelerinin ve bu Kütüphaneleri dolduran kitapların kemmiyet ve keyfiyetlerine, Kütüphane tesis ve kitap vakfedenerin az çok hüviyetlerine girişmeden önce, **Bina** bakımından küçük bir tasnif yapmak ileride beyan edeceğimiz mütalâa ve tafsilât için çok lüzümlü ve faydalıdır:

- 1 — **Kütüphane olarak yapılan müstakil binalar:**
Nuruosmanî, Hamidiye, Köprülü, Ragıp Paşa ve Atıf Efendi Kütüphaneleri gibi.
- 2 — **Camiye bitişik Kütüphaneler:**
Veliyüddin Efendi (Bayezit), Pertevnihal (Valde) Kütüphaneleri gibi.
- 3 — **Cami içindeki Kütüphaneler:**
Eski Fatih, Süleymaniye, Şehzade ve Ayasofya içindeki Kütüphaneleri gibi.
- 4 — **Medrese içindeki Kütüphaneler:**
Feyzullah Efendi, Amca Hüseyin Paşa, Damad İbrahim Paşa, Merzifonlu Mustafa Paşa, Çorlulu Ali Paşa ve Hacı Beşir Ağa Kütüphaneleri gibi.

Üniversite Kütüphanesinde okuma odası
Salle de lecture à la Bibliothèque de l'Université

Bayezit Kütüphanesi
Bibliothèque de Bayézit

- 5 — Tekke ve Türbelerdeki Kütüphaneler:
Aziz Hüdaî, Halet Efendi, Murad Molla, Dr. Nafiz Paşa, Pertev Paşa, Düğümlü Baba gibi Kütüphaneler.
- 6 — Cami ve Medreseler içindeki Dolaplar:
Fatih Sahin Medreseleri ve diğer bir çok Cami ve Medrese içindeki Kitap dolapları.

Bunlardan Başka:

Topkapı Sarayındaki Emanet, Hazine, Üçüncü Sultan Ahmet, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü, Koğuşlar, Yeni ve Tiryal Hanım Kütüphaneleri ile Arkeoloji ve Bayezit Umumî Kütüphaneleri, Üniversite ve bilhassa Yıldız ve Şehir Kütüphanelerini ayrıca bir kısım saymak ve bunları da İstanbul Kütüphaneleri yazma ve vakıf kitapları arasında mütalâa etmek pek tabiidir.

Evkaf Nezareti zamanında İstanbul Kütüphanelerinin tevhid ve tasnifine başlanılmıştı. Kütüphaneler Maarife devredildikten sonra da bu işe ehemmiyetle devam edildi. Hamidiye, Lâleli, Yeni Cami, Esad Efendi, Carullah Efendi, Yahya Efendi, Halet Efendi, Amca Hüseyin Paşa ve Pertev Paşa gibi büyük Kütüphaneler yerlerinden kaldırıldı. Binaları muattal ve metruk bir halde bırakıldı. Camilerde, Tekkelerde, Medreselerde ve dolaplardaki kitaplar dahi diğer kütüphanelere nakledildi. Bu sebeplerle evvelce yerleri malûm ve tarihlerde, salnamelerde ve istatistiklerde mezkûr olan İstanbul Kütüphanelerinin bugün nerelerde olduğunu bilenler yok denilecek derecede azdır. Bunların bugün buldukları yerleri tamamen gösteren ve bilhassa az çok kitap vakfedenlerin unutulmağa mahkûm isimlerini bildiren bir cedveli okuyucularımızın ve erbabı mütaleanın nazarı tetkik ve ıtılama arz etmeği faydalı buldum:

1. — Padişahların Kütüphaneleri:

- **Fatihin Eyüp Camii'ndeki Kütüphanesi:**
Eyüpte Bostan İskelesinde Hüsrev Paşa Kütüphanesindedir.
- **Fatihin Fatih Camii içindeki Kütüphanesi:**
Cami ittisalinde sonradan yapılan "Fatih" Kütüphanesinde.
- **Kanunî Sultan Süleyman Kütüphanesi:**
Umumî Vakıf Kütüphanesi ittihaz olunan Süleymaniye medresesinde.
- **I inci Sultan Mahmud Kütüphanesi (Nuruosmani):**
Nuruosmani Camii hariminde.
- **I inci Sultan Hamid Kütüphanesi (Hamidiye):**
Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.
- **Sultan Mustafa (Lâleli) Kütüphanesi:**
Süleymaniye Medrese Kütüphanesinde.
- **II inci Sultan Mahmud Kütüphanesi:**
Fatih Kütüphanesinde.
- **II inci Sultan Mahmud Kütüphanesi:**
Ayasofya Camii içinde.
- **Sultan Ahmed Kütüphanesi:**
Topkapı Sarayında.
- **I inci Sultan Selim Kütüphanesi:**
Kanunî Süleyman kitapları arasında.
- **III ncü Sultan Selim Kütüphanesi:**
Sultan Mustafa (Lâleli) kitapları arasında.
- **Sultan Ahmet Kütüphanesi (Yeni Cami):**
Süleymaniye Medrese Kütüphanesinde.

Universite Kütüphanesi
Bibliothèque de l'Université

— **Sultan Ahmet (Yıldız) Kütüphanesi:**
Üniversite Kütüphanesinde.

Bunlardan başka daha bazı Hükümdarların Topkapı Sarayı Kütüphanelerinde ve diğer Kütüphanelerde kitapları vardır.

2. — **Valde Sultan Kütüphaneleri:**

— **Terhan Hatice Sultan Kütüphanesi (Yeni Cami):**

Süleymaniye Kütüphanesinde.

— **Nurbaba Sultan Kütüphanesi:**

Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.

— **Gülnüş Sultan Kütüphanesi:**

Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.

— **Mihrişah Sultan Kütüphanesi:**

Eyüpte Hüsrev Paşa Kütüphanesinde.

— **Bezmiâlem Sultan Kütüphanesi:**

Bayezit Umumi Kütüphanesinde.

— **Pertevnihal Sultan Kütüphanesi (Aksaray):**

Süleymaniye Kütüphanesinde.

3. — **Darüssaade Ağaları Kütüphaneleri:**

— **Tayfur Ağa:**

Fatih Kütüphanesinde.

— **Abdülgani Ağa:**

Fatih Kütüphanesinde.

— **Nureddin Ağa:**

Süleymaniye Kütüphanesinde.

— **Yakup Ağa:**

Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.

— **Yusuf Ağa:**

Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.

— **Hacı Beşir Ağa:**

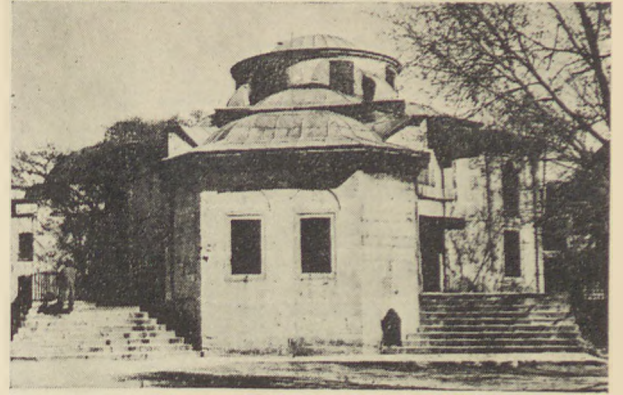
Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesinde.

— **Hacı Beşir Ağa:**

Süleymaniye Kütüphanesi.

Nuru Osmaniyé Kütüphanesinde okuma odası
Salle de lecture à la Bibliothèque de Nourou Osmaniyé

Nuru Osmaniyé Kütüphanesinin haricî manzarası
Vue de la Bibliothèque de Nourou Osmaniyé

— **Mehmed Ağa:**

Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.

— **Hafız İbrahim Ağa:**

Bayezit Umumi Kütüphanesinde.

4. — **Şeyhülislâm Kütüphaneleri:**

— **Şeyhülislâm Hoca Sadettin Efendi Kütüphanesi:**

Ayasofya ve Beyazıt Umumi Kütüphanelerinde.

— **Şeyhülislâm Aşrefendi Kütüphanesi:**

Süleymaniye Kütüphanesinde.

— **Şeyhülislâm Esad Efendi Kütüphanesi:**

Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.

— **Şeyhülislâm Yahya Tefvik Efendi Kütüphanesi:**

Koskada Ragıp Paşa Kütüphanesinde.

— **Şeyhülislâm Veliüddin Efendi Kütüphanesi:**

Bayezit Camiinde.

— **Şeyhülislâm Bodrumî Ömer Lutfi Efendi Kütüphanesi:**

Bayezit Umumi Kütüphanesinde.

— **Şeyhülislâm Sahip Molla Kütüphanesi:**

Üniversite Kütüphanesinde.

— **Şeyhülislâm Uryanî Zade Ahmed Esat Efendi Kütüphanesi:**

Bayezit Umumi Kütüphanesinde.

5. — **Sadrâzam ve Vezirlerin Kütüphaneleri:**

— **Mahmud Paşa Kütüphanesi:**

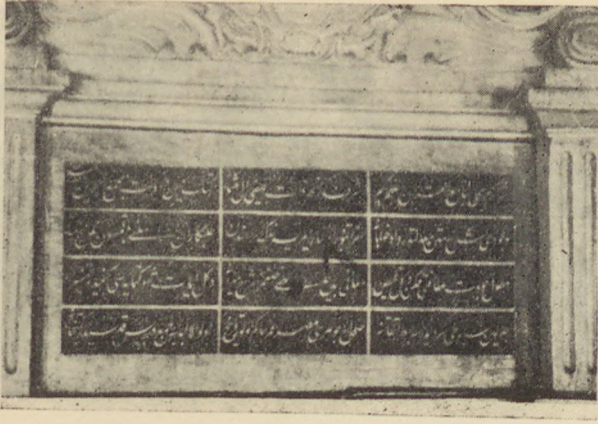
Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.

— **Köprülü Mehmed Paşa Kütüphanesi:**

Divan Yolunda.

— **Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Kütüphanesi:**

Köprülü Kütüphanesinde.

Nuru Osmanlıye Kütüphanesinin kitabesi
Inscription frontale de la Bibliothèque de
Nourou-Osmanié

- **Hüsrev Paşa Kütüphanesi:**
Eyüpte Bostan İskelesinde.
- **Şehid Ali Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Kılıçalı Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Damad İbrahim Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Hafız Ahmed Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Amca Hüseyin Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Ragıp Paşa Kütüphanesi:**
Koskada.
- **Hekim Oğlu Ali Paşa Kütüphanesi:**
Fatihde Millet Kütüphanesinde.
- **Hasan Paşa Kütüphanesi:**
Eyüpte Hüsrev Paşa Kütüphanesinde.
- **Sokullu Mehmed Paşa (Esmahan Kütüphanesi):**
Eyüpte Hüsrev Paşa Kütüphanesinde.
- **Rasım Paşa Kütüphanesi:**
Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.
- **Rıza Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi Kütüphanesinde.
- **Merzifonlu Mustafa Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi Kütüphanesinde.
- **Cevdet Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Camiindeki Kütüphanede.
- **Pertev Paşa Kütüphanesi:**
Fatihde Millet Kütüphanesinde.
- **Hasan Fehmi Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi Kütüphanesinde.
- **İbrahim Hakkı Paşa Kütüphanesi:**

- Bayezit Umumi Kütüphanesinde.
- **Zühtü Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi'de.
- **Haşim Paşa Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi'de.
- 6. — **Ulema ve Meşayih Kütüphaneleri:**
- **Carullah Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde Millet Kütüphanesinde.
- **Atıf Efendi Kütüphanesi:**
Vefada.
- **Vak'anevis Esat Efendi Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Kazasker Süleyman Sırrı Efendi Kütüphanesi:**
Süleymaniyede.
- **Kazasker Mustafa Efendi Kütüphanesi:**
Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.
- **Halis Efendi Kütüphanesi:**
Üniversite Kütüphanesinde.
- **Hacı Zühtü Efendi Kütüphanesi:**
Umumi Kütüphanede.
- **Tirnovalı Mukarrir Mehmed Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde ve Bayezit'da Umumi Kütüphanede.
- **Muhatap Ahmet İlhami Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde.
- **Müftü Mehmed Şükrü Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde.
- **Farayizci Zade Hasan Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde.
- **Damad Zade Feyzullah Efendi Kütüphanesi:**
Çarşambada Murad Molla Kütüphanesinde.
- **Manastırlı İsmail Hakkı Efen. Kütüphanesi:**
Bayezit Umumi Kütüphanesinde.

1. el Abdülhamid Kütüphanesi
Bibliothèque d'Abdulhamid I

- **Bafıralı Ahmet ve Naki Efendi Kütüphanesi:**
Fatihde.
- **Abdülnafi Efendi Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Sudurdan Molla Celi Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Faraçlebi Zade Hüsameddin Ef. Küt.:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Kadı Zade Mehmed Efendi Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Kemankeş Emir Hoca Kütüphanesi:**
Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.
- **Hacı Sadettin Efendi Kütüphanesi:**
Ayasofya Kütüphanesinde.
- **Hafid Efendi Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- 7. — **Tekke Kütüphaneleri:**
- **Aziz Hüdaî Efendi Kütüphanesi:**
Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.
- **Murad Molla Kütüphanesi:**
Çarşambada.
- **Darülesnevi Kütüphanesi:**
Çarşambada.
- **Halet Efendi Kütüphanesi (Galata Mevlevi-
hanesi):**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Gidiş Müdürü Mehmed Efendi Kütüphanesi
(Yahya Efendi):**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Nişancı Murad Efendi Kütüphanesi:**
Eyüpte Hüseyin Paşa Kütüphanesinde.
- **Düğümlü Baba Kütüphanesi:**
Çarşambada Murad Mollada.
- **Feyziye Küçük Efendi Kütüphanesi:**
Ragıp Paşa Kütüphanesinde.
- **Nafiz Paşa Kütüphanesi (Yenikapı Mevlevi-
hanesi):**
Süleymaniyede.
- **Osman Salahiddin Dede Kütüphanesi:**
Süleymaniyede Nafiz Paşa içinde.
- **Hasan Hayrı ve Hasip Efendiler Küt.:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- 8. — **Ricali Devlet ve Sair Münevverlerin
Kütüphaneleri:**
- **Reisülküttap Mustafa Efendi Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Diğer Reisülküttap Mustafa Ef. Küt.:**
Ragıp Paşa Kütüphanesinde.
- **Maliye Nazırı Halid Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Veliyüddin Efendi Kütüphanesinde.
- **Maliyecilerden Ali Rıza Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Veliyüddin Efendi Kütüphanesinde.
- **Tophane Nazırı İbrahim Sarım Efendi Kü-
tüphanesi:**
Fatih Kütüphanesinde.
- **Mısır Fevkalade Komiseri Arif Bey Kütüp-
hanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Münzevî Zade Arif Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Nasuh Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Hacı Selim Ağa Kütüphanesi:**
Üsküdar'da Atlama Taşında.
- **Mehmed Asım Bey Kütüphanesi:**
Köprülü Kütüphanesinde.
- **Seretibba Ömer Efendi Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Çerkeş Şeyhi Zade Tefvik Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Namık ve Sabit Beyler Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Tefvik Tarık Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Lutfi Bey Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **İhsan Mahvî Efendi Kütüphanesi:**
Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.
- **Ali Emiri Efendi Kütüphanesi:**
Fatih Millet Kütüphanesinde.
- **Evkaf Nazırı Hüseyin Bey Kütüphanesi:**
Üsküdar'da Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde.
- **İzmirli İsmail Hakkı Bey Kütüphanesi:**
Süleymaniye Kütüphanesinde.
- **Muallim Cevdet Bey Kütüphanesi:**
Bayezıtta Şehir Kütüphanesinde.
- **İsmail Fenni Kütüphanesi:**
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde ve Darüşş-
afakada.
- 9. — **Rumeliden Gelen Kütüphaneler:**
- **Vidin Kütüphanesi:**
(Vidin Muhafızı İdris Paşa ve Vidin Müftüsü
Abdurrahman Efendi Kütüphaneleri).
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Şümnu Kütüphanesi:**
(Halil Şerif Paşa Kütüphanesi).
Bayezıt Umumî Kütüphanesinde.
- **Serez Kütüphanesi:**
(Abdurrahman Ağa, Şeyh Salih Efendi ve
Yusuf Muhlis Paşa Kütüphaneleri)
Süleymaniye Kütüphanesinde.

Bu üç Kütüphanede Onbinden fazla ve yüz-
de doksana yazma kitap mevcut ve hepsi vakıf-
tır.

ESAT SEREZLİ.

